

Vid ett brev från J. Hadorph till M. G. de la Gardie 1668 finnes bilagd en teckning av Bogesund-stenen. Den är utförd av en runkunnig man, som varit oövad tecknare. Möjligen är den insänd av socknens kyrkoherde med anledning av det föregående år utfärdade påbudet om ransakningar efter antikviteter och har av Hadorph överlämnats till rikskanslern såsom prov på vad som hade inkommit. Det förtjänar även att nämnas, att Bogesund vid denna tid ägdes av riksdrotsen Per Brahe, som byggde slottet och dog där 1680. — Stenen fanns enligt en anteckning på bladet »wid stranden på Bogesund».

Inskriften är enligt teckningen följande:

uni · auk · asa · litu · raisa · stain · pina · auk · huaf [sic!] · iftir · aka · sun · sin · uni · po · a · uornakru · asa · ar · krafín · i · kirikiu · karpi · fastuin Utanför slingan: m · risti · runar ·

De första tre orden **uni · auk · asa** äro tecknade med vänderunor. Den första runan utanför slingan

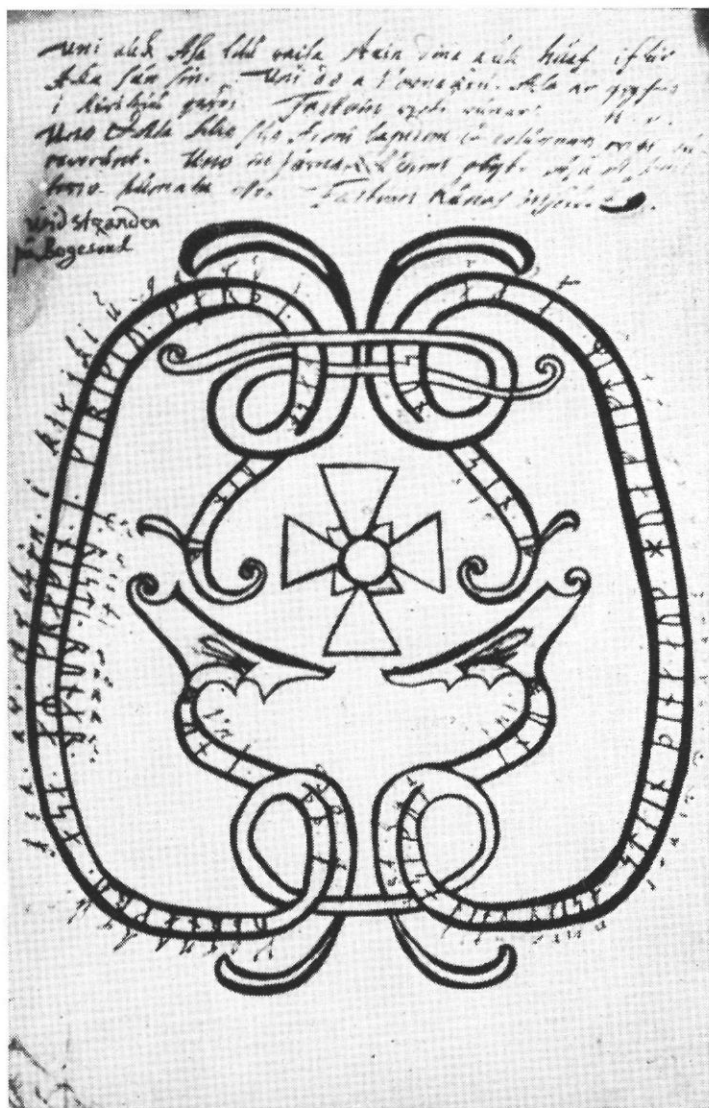

Fig. 168. U 170. Bogesund, Ö. Ryds sn.
Efter teckning av okänd på 1660-talet.

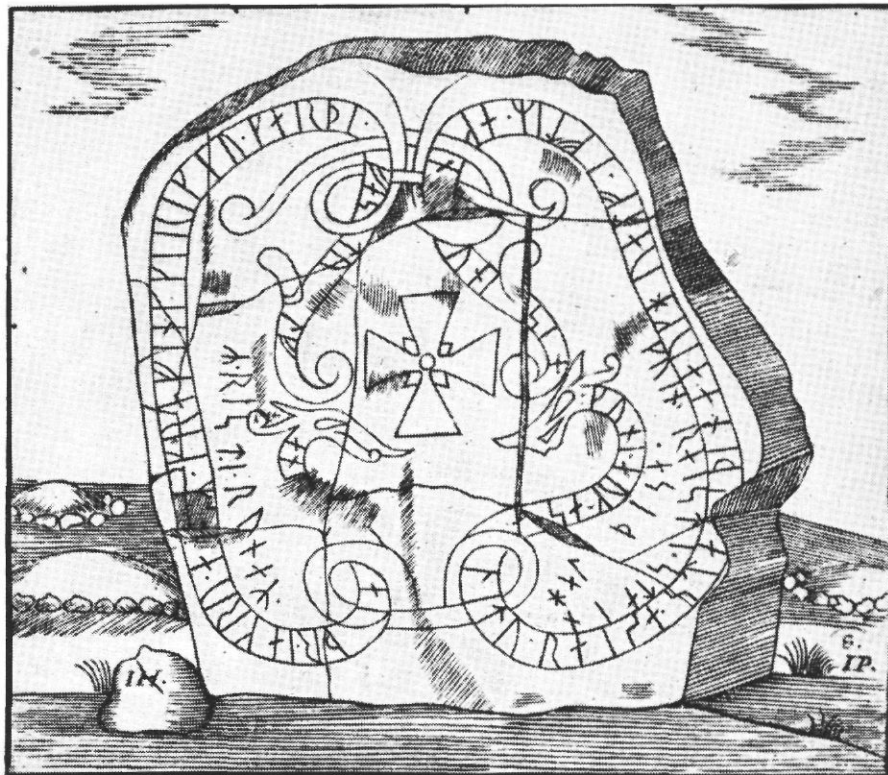

Fig. 169. U 170. Bogesund, Ö. Ryds sn.
Efter B 223.

har feltecknats **m** i stället för **r**. Inskriften tolkas sålunda: »Uno et Asa filio suo Aconi lapidem et columnam erigi curaverunt. Uno in Vornakru diem obiit. Asa in cemiterio humata est. Fastvin Runas inscidit.»

I *Hervarar saga* (1672), s. 101 anför Verelius »inscriptio lapidis Bogesundensis»; säkerligen känner han den genom meddelande av Hadorph, såsom uttryckligen är fallet med den omedelbart förut citerade inskriften på Härene-stenen (Vg 59, L 1342).¹ Bogesund-stenen har enligt Verelius följande lydelse:

» + uni + auk + asa + litu + raisa + stain + pina + auk + huaf + iftir + aka + sun + sin + ani + po + a + uorn + akru + asa + ar + krafín + i + kirikiu + karpi +

h. e. Uno et Asa lapidem hunc et columnam filio suo Akatio poni fecerunt. Uno mortuus in nostro agro sepultus: Asa autem in cœmeterio tumulata est.»

¹ Härene-inskriften meddelas efter en teckning, som »Pastor Hærenhedensis Ambernus Unge ... delineatum Hadorphio Secretario misit».

Några felaktigheter ha inkommit i Verelius' text: **iftir** (för **iftia**), **ani** (för **uni**), **kirkiu** (för **kirikiu**); skiljetecken har insatts efter **uorn**. De sista orden **fastuinn · risti · runar** saknas.

Den av Hadorph och Verelius meddelade läsningen av inskriften är mycket underlägsen Peringskiölds. På alla punkter, där den avviker från denna, innehåller den uppenbara fel. 1 **k** saknas. I början av ristningens vänstra slinga har tecknaren trott sig finna samma namn som i den högra **uni**. Även **asa · ar** är en ren konjektur på ett oläsligt ställe. Sakligt sett är det orimligt, att den ena slingan skulle meddela, att **uni** och **asa** ha låtit resa stenen, och den andra, att de äro döda. En sådan inskrift saknar motstycke. Slutet av inskriften (r. 104—125) saknas. Av vikt är emellertid, att Peringskiölds läsning på vissa punkter bestyrkes: ordet 32—36 **hualf**, 59—62 **akru**, även 43 **k**.

Efter Verelius anföres inskriften av Dijkman (*Historiske Anmärckningar*, 1723). Han översätter: »Uni och Asa läto opresa denna Steen och Stod efter sin Son Aka. Uni är död och lagd i wår åker, men Asa är grafwen i Kyrckegården.» Och han anmärker härtill: »1. At Uni är begrafwen i åkren och det grafställe des Förfäder i Hedendomen brukat, men Asa Hustrun uthi Kyrckegården, der af sees 2. At Mannen warit Heden, och Hustrun omvänd til Christendomen. 3. At wid första Kyrkiornes inrättande, hafwa de grafwitz ändå i sina ätte-backar.»¹

Celsius har icke själv granskat inskriften. Han anmärker emellertid om uttrycket **taupr i akru**: »Kan ej wara begrafwen i åkern, uthan i Åker sochn och by. War den tiden en nyss byggd kyrkia och fått kyrkiogård. Ty förr hade och dhe Christna sina grafplatser på marken.»

Samma uppfattning om **taupr i akru** har Brocman. Han anför inskriften efter *Bautil* och tolkar den så: »Gune och Asa låto resa denne Sten och Hwalf öfwer Åke sin Son. Han wardt död i Åker, och är begrafwen i Kyrkogården. Fastulf riste Runorna. Kwin upreste denna Stenhall.»

I Liljegrens *Runurkunder* finns inskriften upptagen på två olika ställen: dels efter B 223 som n:r 642 »Bogesunds brygga», Ö. Ryds sn, dels efter Verelius som n:r 1141 »Ulricæhamn. Strax vid staden.» Redan Dijkman hade uppfattat »lapis Bogesundensis» som åsyftande den västgötska staden (äldre Bogesund), vilket låg nära till hands, då den hos Verelius omtalas i samband med en västgötsk runsten.²

G. Stephens har observerat likheten mellan de båda inskrifterna L 642 »Bogesunds brygga» och L 1411 »Ulricehamn», »so identical in tone, and of the same time and place». Han tror emellertid, att de härröra från tvenne sammanhörande runstenar, ett slags dubbelmonument (»companion-stones»), som han betecknar som »Bogesund A» och »Bogesund B». Och han antager felaktigt, att de ha hört hemma i det västgötska Bogesund. »Göranssons 'Bogesunds brygga' in Upland I never heard of. There is only one Bogesund in Sweden, and that since 1721 [felaktigt för: 1741] has been called Ulricæhamn, in compliment of the queen Ulrica Eleonora. Both stones are therefore from West Gotland.» »These, then, are two of the family stones belonging to the 'Acre' or Lordship or manor of Sir **kuni**. A [d. v. s. L 642] I take to be the earlier, for **asa** is still living. **kuni** and **asa** announce the death of their son **aknar**, not abroad or in battle but on their own property, in their own arms. He is expressly said not to lie in the heathen family barrow, but to have been interred in the Christian churchyard. Probably he was young, his mother's darling, and he may have embraced her faith. Hence

¹ S. 82 lämnar Dijkman den egendomliga upplysningen: »Vppå ett Runstens Fragment som jag fick i min vngdom står: *Asa ar grafen i kirkiugardi*.» Detta är väl knappast att uppfatta så, att Dijkman skulle ha haft en del av stenen själv i sin ägo. Det måste i så fall ha varit en rätt betydande del; Peringskiölds teckning visar emellertid stenen sprucken och trasig, och det torde ha varit icke mindre än åtta fragment, större och mindre, som tillsammans innehöllo de fem ord av inskriften, som Dijkman citerar. Sannolikt har han endast fått en uppteckning av inskriften.

² C. J. Ljungström, *Redvägs härad med staden Ulricehamn* (1861), s. 39 anmärker, att runstenen icke längre finnes i behåll.

her and perhaps his wishes in this respect were complied with, while the pagan father raised his memorialstone out among the old lows. Accordingly, **aknar**'s grave-stone is sculptured with the Christian Cross. — Some long time goes by. **kuni** and **asa** are stricken in years. So old are they, that **kuni** has entrusted the management of his property to his other sun **aki**. But **aki** is seized with sickness and deceases. He seems never to have embraced the new faith, and is buried with his ancestors. But shortly after his Mother dies, is commemorated on the stone, and is expressly said to have been buried in the Christian cemetery.» Stephens sluter detta av inskriften »Bogesund B» (L 1411), som han tolkar sålunda: »**kuni** och **asa** läto resa denna sten och **huarf** ('ring, stone-circle, girdle of foot-stones') efter **aki**, sin son. Arbete (*ann* 'labor, work, charge') mottog han (**þo**, d. v. s. *þa*, pret. av verbet *þiggia* 'få, erhålla') på vår åker. **asa** är begravnen på kyrkogården.» Han menar, att stenen först har blivit rest av föräldrarna efter sonen **aki**, och att de sista orden om **asa** ha blivit tillagda senare, efter hennes död.

58—62 i **akru** innehåller utan tvivel ett ortnamn. Detta kan dock icke vara Åker, såsom Celsius och Brocman ha föreslagit. Efterleden torde vara -*øy* 'ö'; jfr L 460 Lindö, Vallentuna sn i **lintiu** 'i Lindö', en fragmentarisk Sigtuna-sten (Juel n:r 4) i **risny** 'i Risnö' (nu: Rissne, Spånga sn). I *UFT* tolkas i **akru** som »i Åkerö». Såväl Brate som von Friesen ha, tydligen oberoende av varandra, förmodat, att det avser Ekerö i Mälaren. Brate uppfattar inskriftens mening så, att sonen har dött på Ekerö och sedan blivit begravd hemma i Ö. Ryd, där det alltså redan vid denna tid skulle ha funnits kyrka och kyrkogård (*Sverges runinskrifter*, s. 122). von Friesen åter håller för troligt, att den döde har blivit jordad på Ekerö kyrkogård. Ekerö skrevs under medeltiden *Ækru*, *Ækrø*; se E. Wessén i *Namn och Bygd* 11 (1923), s. 172 f. Enligt von Friesen »föreligger tydligen det förut ej i fsv. anträffade *ækra* f. = fvn. *ekra* f., sv. dial. *äkra* f. 'igenlagd åker; äng' och det är efter all sannolikhet detta ord som ingår i *Ækrø* först som sockennamn (jämte *Askanæs*) och sedan som namn på den ö, som utgör större delen av socknens område». Likaså Brate i *Namn och Bygd* 2 (1914), s. 88 f. En annan uppfattning av namnet Ekerö har framställts av E. Wessén (a. a.): »Redan öns betydande storlek — den bildar egen kyrksocken och har ett stort antal gamla gårdar och byar (*Torslunda*, *Närlunda*, *Nybble*, *Träkvista*, *Trynninge* 1378, *Kaluwijk* 1298 m. fl.) — gör det mindre sannolikt, att namnet innehåller som första led ordet isl. *ekra* f. 'opplöiet, dyrket land' (nno. *ækra*, sv. dial. *äckra* 'linda, träda'). Första stavelsens vokal är visserligen fsv. *æ*, men denna kan ha uppkommit genom förkortning av diftongen *æi*. Jfr exempelvis å-namnet *Ätran* (uttal: *ættra*), sammansatt med ordet *etter*, isl. *eitr*. Liksom **Æitr-ā* > *Ättra*, har **Æikr-øy* ljudlagsenligt blivit *Eckerö*. Första leden är gen. **æikr* till **æik* 'ek', liksom i det förut nämnda bohuslänska *Öckerö* (isl. *Eikreyjar*) . . . Det synes följaktligen ytterst sannolikt, att de tre namnen *Adelsö*, *Björkö* och *Ekerö* äro sammansatta med ord, som beteckna trädslag (al, björk och ek), och att de äro uppkallade till viss grad i kontrast mot varandra.» Förkortningen *æi* > *æ* kan ha inträtt redan på 1000-talet, allra helst i ett namn, där associationen med grundordet var svag.¹ Beteckningen i **akru** på Bogesund-stenen lägger alltså i och för sig intet hinder i vägen för att det kan vara Ekerö, som avses, även för den som anser, att det är trädnamnet *ek* som ingår i detta ortnamn.

Att det är en kyrkogård på Ekerö, som avses med orden »han är begravnen på kyrkogården», är avgjort sannolikast i samband med det föregående meddelandet, att sonen har dött i Ekerö. Man skulle i den korta inskriften knappast ha väntat denna upplysning, om att han blivit förd hem och jordad där. Såsom förut har framhållits (s. 214), torde det på inskrifternas tid

¹ Om förlitterär förkortning *æi* > *æ* framför konsonantgrupp se A. Noreen, *Altschwedische Grammatik* § 80 II: 2, *Vårt språk* 4, s. 107; A. Kock, *Svensk ljudhistoria* 1, s. 196.

ännu ha funnits mycket få kyrkor i Uppland. Sannolikt ha de äldsta kommit till just på Mälarens öar och stränder, i grannskapet av Björkö och Sigtuna. Den runristade gravhällen Sö 280 torde vara vittnesbörd om att redan under 1000-talets senare hälft en kyrka har funnits i Strängnäs. Jfr vidare Eskilstuna-kistan Sö 356 och hällen Sö 92 i Husby-Rekarne sn. Även på Lovö har sannolikt tidigt funnits en kyrkogård; se ovan U 49 och 50. Från en något senare tid härröra troligen de runristade gravhällarna i Spånga (U 64), Norrsunda, Odensala och St Per, Sigtuna. Ännu yngre äro Ekerö-hällen (U 15) och Botkyrka-monumentet (Sö 286). Att under en tid, då det ännu icke fanns stora möjligheter att bli begraven på kyrkogård, detta särskilt meddelas i en minnesinskrift, är icke ägnat att förvåna. Jfr runstenen Öl 36 **han** × **iar** × **krafin** × **i** × **kirikiu**. Om runstensresande och begravningssed se framför allt O. von Friesen i *Runorna* (1933), s. 166 f.

32—36 **hualf**: läsningen torde få anses säker. Verelius har **huaf**, med **l** uteglömt. Någon anledning finnes icke att med Stephens rätta till **huarf**, vilket han översätter 'a ring, belt, circle, girding line' och anser åsyfta de stenkretsar, som synas i bakgrunden på Peringskiölds träsnitt. Ordet **hualf** är f. ö. okänt i uppländska inskrifter. Däremot förekommer det i flera västgötska (L 1635—1640) som beteckning för en gravvård av viss typ, bestående av en rektangulär kista med en trekantig eller rundad, ornerad lockhäll (S. Gardell, *Gravmonument från Sveriges medeltid*, 1937, s. 105 f.; O. von Friesen i *Runorna*, 1933, s. 234; J. G. Liljegren, *Runlära*, 1832, s. 147 f.). **hualf** betecknar här lockhällen eller kanske snarare hela kistan med locket inberäknat. Likaså förekommer ordet på gotländska gravhällar från medeltiden (L 1738, 1741, 1742, 1765, 1773). Det är emellertid att märka, att dessa västgötska och gotländska gravvårdar äro betydligt yngre än Bogesund-stenen. De västgötska dateras av von Friesen till 1200-talets andra hälft. Tidigast är **hualf** känt genom inskriften på runstenen från ön Berezanj i Dnjepr-mynningen (T. Arne i *Fornvännen* 1914, s. 44 f. **krani** : **kerpi** : **ha-f** : **psi** : **iftir** : **kal** : **fi** : **laka** : **si** - »Grane gjorde denna grav efter Karl, sin kamrat». Den är enligt Arne sannolikt av gotländskt ursprung och »ej äldre än 1000-talet; möjligen kan den vara något senare».¹ Berezanj-stenen är tydligen en gavelhäll till en stenkista. Sannolikt har **hualf** under den äldsta kristna tiden haft denna betydelse 'grav-kista av sten'; det motsvarar det latinska *tumba*, men är givetvis formellt samma ord som isl. fsv. *hvalf* 'valv, välvt rum, välvt tak'. — Bogesund-stenen omtalar, att Gunne och Åsa ha låtit resa denna sten och **hualf** efter sin son, som dog på Ekerö och är begraven på kyrkogården där. Tydligen är meningen, att de på övligt sätt ha låtit resa en runsten på hemorten och därjämte låtit göra ett **hvalf**, en stenkista, för hans kvarlevor på Ekerö kyrkogård.

Inskriftens sista mening »Gunne reste denna stenhäll» förefaller vara en ren upprepning av dess första »Gunne och Åsa läto resa denna sten». Av formen 122—125 **pisa** framgår, att det föregående substantivet 114—121 **stainhal** måste vara fem. (jfr 20—28 **stain pina**). Jfr L 542 **stainil**, också där som beteckning för en rest runsten. Fsv. *stenhal* f. 'stenhäll, klippa' (dat. ack. -*hal*). Det enkla *hæll* böjes däremot i runsv. och fsv. som *io*-stam (dat. ack. *hælli*); det betecknar i inskrifterna alltid en fast häll eller ett fast stenblock.

Om kvinnonamnet *Asa* se Sö 328, om mansnamnet *Fastulfr* E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100. *Gunni* är sannolikt samme man som i U 167 och 171.

Runristaren *Fastulfr* är icke känd från någon annan inskrift. Sannolikt är han dock samme man som den *Fasti*, som har ristat inskriften på Söderby-stenen (U 171), i Bogesunds grannskap, på Gunnes uppdrag över hans son Önd och honom själv. *Fasti* är kortnamn av *Fastulfr*.

¹ E. Brate (*Sverges runinskrifter*, s. 70) sätter Beresanj-stenen till omkring 1070-talet.